

Documentació impresa en l'època de la Guerra de Successió

Joana Escobedo

Biblioteca de Catalunya
jescobed@bnc.cat

Resum

La Guerra de Successió generà tota una publicística textual, divulgada a través d'impresos i manuscrits amb intervenció de l'oralitat, destinada a conformar una opinió pública d'acord amb la ideologia i els propòsits dels poders que aspiraven a ser dominants, a enaltir el fervor popular i a desacreditar els afectes al bàndol contrari. En aquestes notes, s'intenta esbossar el fenomen des de les línies austriacistes.

Paraules clau: Guerra de Successió (1702-1714), Barcelona, fonts, Carles VI, emperador romano-germànic (1685-1740), Carles d'Àustria, arxiduc, plecs solts rimats catalans (s. XVIII), poesia popular política catalana (Guerra de Successió).

Resumen. *Documentación impresa de la Guerra de Sucesión*

La Guerra de Sucesión generó una publicística textual, divulgada a través de impresos y manuscritos con intervención de la oralidad, destinada a conformar una opinión pública acorde con la ideología y los propósitos de los poderes que aspiraban a ser dominantes, a enaltecer el fervor popular y a desacreditar los afectos al bando contrario. En estas notas se intenta esbozar el fenómeno desde la posición austriacista.

Palabras clave: Guerra de Sucesión (1702-1714), Barcelona, fuentes, Carlos VI, emperador romano-germánico (1685-1740), Carlos de Austria, archiduque, pliegos sueltos rimados catalanes (s. XVIII), poesía popular política catalana (Guerra de Sucesión).

Résumé. *Documentation imprimée sur la Guerre de Succession*

La Guerre de Succession génère toute une publicistique textuelle, divulguée par des imprimés et des manuscrits ayant recours à l'oralité et destinée à configurer une opinion publique en accord avec l'idéologie et les objectifs des pouvoirs qui aspiraient à dominer, ainsi qu'à aviver la ferveur populaire et à discréditer les sentiments du camp adverse. Par ces notes, l'auteur cherche à tracer une esquisse de ce phénomène depuis les lignes pro-autrichiennes.

Mots-clé: Guerre de Succession (1702-1714), Barcelone, Charles VI empereur romano-germanique (1685-1740), Charles d'Autriche, archiduc, pages volantes rimées catalanes (XVIIIe siècle), Poésie populaire politique catalane (Guerre de Succession).

Abstract. *Printed documentation of the War of Succession*

The War of Succession generated much textual propaganda, disseminated in the form of printed sheets and manuscripts, with intervention of orality, designed to generate public opinion in keeping with the ideology and aims of the powers seeking dominance, to increase popular fervour and discredit the sympathisers with the opposition. These notes seek to outline the phenomenon from the Austriacist side.

Keywords: War of Succession (1702-1714), Barcelona, Fonts, Charles VI Holy Roman Emperor (1685-1740), Charles of Austria, archduke, Catalan rhyming broadsheets (18th century), Popular Catalan political poetry (War of Succession).

Zusammenfassung. *Druckerzeugnisse des Spanischen Erbfolgekriegs*

Der Spanische Erbfolgekrieg schuf eine umfangreiche Textpublizistik, die über Drucklegungen und öffentlich verlesene Manuskripte verbreitet wurde und dazu dienen sollte, die öffentliche Meinung gemäß Ideologie und Absichten der um die Vorherrschaft kämpfenden Mächte zu gestalten, die Begeisterung des Volkes zu schüren und die Anhänger der Gegenseite zu diskreditieren. In diesen Notizen wird versucht, das Phänomen von der Warte der Habsburger aus zu skizzieren.

Schlüsselwörter: Erbfolgekrieg (1702-1714), Barcelona, Quellen, Karl VI. römisch-deutscher Kaiser (1685-1740), Erzherzog Karl, einzelne katalanische Versbögen (18. Jh.), Volkstümliche katalanische politischen Gedichte (Erbfolgekrieg).

El 2 d'agost del 1708 s'estrenava al palau de la Llotja de Mar, a Barcelona, *Il più bel nome*, obra del mestre de capella de música Antonio Caldara, amb text de Pietro Pariati, que, a més del desig de festejar els reis, havia de perpetuar-se com a primera representació operística en les nostres terres. Rere l'escenari, però, s'imposava una altra realitat, més crua, més incerta, més opaca.

La història del llibre deixa entreveure com la diversitat de textos i la tipologia llibresca en què es difonen conviuen en harmonia dins una mateixa societat. Així, un gran contingent d'obres, de temàtica plural, fruit del moment, de reimpressions o d'una tradició cultural que lluita per sobreviure, conformen un tot indivisible, culturalment parlant, amb els grans avenços —intel·lectuals, artístics, científics, tipogràfics i fins i tot tècnics—. Es conjuminen, doncs, obres destinades a un públic majoritari, potser sense pretensions, amb obres destinades a un públic selectiu, que llegeix en funció d'interessos molt concrets, i alterna, si cal, impressions amb textos manuscrits. Coexisteixen així obres en edicions de qualitat diversa —il·lustrades algunes, relligades altres, de material cartogràfic o musical— amb impresos menors, que es podrien englobar dins la genèrica literatura de canya i cordill.

De vegades aquest univers global, empès per circumstàncies vitalistes externes al món de l'escrit, trontolla: aquestes circumstàncies externes hi reflecteixen la seva presència en unes onades històriques que marquen un flux que més tard es replega en reflux. Pensem en la irrupció sobtada i lúcida de la literatura pre-

tesament popular difosa en plecs solts de poca qualitat tipogràfica i baix cost. O, millor, en els plecs solts publicats amb un objectiu polític. En aquests casos, esgotada la força de l'embranchada, es retorna a la placidesa, si es pot definir així, d'un món de paper.

Ens situem ara a inicis del segle XVIII. Carles II mor sense descendència i es desencadena un conflicte entre diverses potències que lluiten per l'equilibri dels blocs. Això farà que una de les faccions, la dels aliats o austriacistes, es decanti per l'arxiduc Carles d'Àustria com a successor de la monarquia hispànica mentre que una altra defensi els drets de Felip, duc d'Anjou, com determina el testament de Carles II. Com és sabut, la Guerra de Successió en el territori hispànic (1702-1715) s'esdevingué quan ja Felip V —Felip IV de Catalunya-Aragó (1700-1705)— havia jurat les constitucions a Barcelona. Si, de bon començament, la causa austriacista es visqué com a font d'esperances dins la confrontació, el final desembocà en uns fets dramàtics: el setge, un 11 de setembre de 1714, la repressió política, la sortida de bon nombre d'austriacistes, la confiscació de béns i la revisió de càrrecs, el trasllat de les universitats i l'abolició de les constitucions pel Decret de Nova Planta (1716).

Amb el desembarcament a Lisboa de l'arxiduc el 1704, començava la guerra en territori hispànic. La impremta, juntament amb els textos manuscrits i la transmissió oral, havia de jugar un paper important per tal com havia d'ajudar a configurar una opinió pública acordant amb la ideologia i propòsits d'un poder que aspirava a ser dominant en un procés d'enaltiment del fervor popular i de descrèdit dels afectes al bàndol contrari. Això per no parlar d'una possible intromissió en la pròpia catalanitat¹.

Es desplega una important literatura publicística. La publicística entesa en aquest sentit no era nova: el segle anterior ja s'havien divulgat en aquest format textos relatius a esdeveniments conflictius, com podien ser l'actuació de la Unió o els fets de la Guerra dels Segadors². Tampoc no era l'únic ressort: Fàbregas³ data el 1641 l'origen del teatre polític a Barcelona utilitzat com a propaganda política, que seria força efímer perquè responia només a les circumstàncies que el van fer néixer, les de la Guerra dels Segadors. I ho fa amb la *Famosa comedia de la entrada del Marqués de los Vélez en Cathaluña, rota de las tropas castellanas y assalto de Montjuich*⁴, obra anònima escrita en

1. Cf. SERRA, Eva. «Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic». *Actes del Congrés L'Apostol Catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*, 3-5 de novembre de 2005. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Cat2014. Generalitat de Catalunya: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Museu d'Història de Catalunya, 2007, p. 510.
2. Es reproduïxen plecs circumscrius a les dues conteses històriques a *Plecs poètics catalans del segle XVII de la Biblioteca de Catalunya*. Estudi i edició per Joana Escobedo. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1988, la qual cosa no exclou que hi hagi altres obres de referència específiques per a cadascun dels temes.
3. FÀBREGAS Xavier (1969). *Teatre català d'agitació política*. Barcelona: Edicions 62 (Llibres a l'Abast, 74), p. 15.
4. Barcelona, en la empremta de Jayme Romeu...; y a su costa, 1641. En els títols d'època reproduïts, no es distingirà en cap cas l'ús d'/j i s/s llarga i s'accentuarà d'acord amb l'ús actual.

castellà, per bé que, en ocasions, s'hi empri el català, la trama argumental de la qual se centra, bàsicament, en la narració dels fets històrics i les gestes guerreses⁵.

Tot el magma de la comunicació oral i escrita —manuscrita o impresa—, de llenguatge verbal o simbòlic —cartogràfic, gràfic o musical—, que donava a l'entorn aparença de normalitat, compartia espai amb l'explosió de la literatura política neixent. La documentació manuscrita conservada coetània dels fets mostra la seva heterogeneïtat⁶. Entre els impresos, s'hi troben textos religiosos, legislatius, històrics, pedagògics, lingüístics, literaris —coetanis o clàssics—, alguna comèdia..., i literatura de canya i cordill —goigs, plec solts noticiers o rimats... Recordem, com a exemple, les edicions de Vicent García, rector de Vallfogona, de l'*Armonia del Parnàs*, l'edició de *Guitarra espanyola y vandola* de Joan Carles Amat (Barcelona: Gabriel Bro, 1701), o les *Constitucions i altres drets de Catalunya* (Barcelona: Joan Pau Martí, 1704)... Més tard, iniciada ja la confrontació, s'incrementaria el nombre de fulls noticiers —la *Gazeta de diferentes partes de Europa venida a Barcelona en 8 de Julio de 1706* (Barcelona: Rafael Figueró, 1706)—⁷, de documents legislatius, històrics —Narcís Feliu de la Penya. *Anales de Catalunya* (Barcelona: Joseph Llopis, 1709)— i religiosos —Joan Grasset. *Modo, preparació y práctica de morir bé y de ajudar a bé morir* (Olot: Miquel Roldán, 1714?)—, i també de literatura de canya i cordill (plecs solts, «villancicos» cantats en festivitats de la mà de Francesc Valls...), sense ometre edicions de Virgili, Ciceró, Cervantes, Quevedo, Calderón de la Barca, Fray Luis de Granada, o més populars —la *Història del noble y esforçat cavaller Pierres de Provença y de la gentil Magalona* (Olot: Joseph Rovira, [ca. 1716]).

Tot aquest univers de paper veu com se'n desmarca un contingent important que circula pels carrers, una publicística d'àmplia varietat tipològica que cerca

5. FÀBREGAS. *Op. cit.*, p. 5.

6. Només en el fons de la Biblioteca de Catalunya, entre els anys 1700 al 1708, s'hi troben manuscrits d'índole temàtica i tipologia documental ben diverses: reculls de cursos universitaris, discursos destinats a l'Acadèmia dels Desconfiats, textos de poesia catalana i castellana, sermons religiosos, miscel·lànies de poesia, reculls miscel·lanis, executòries, llibres de comptes, llibres de visites, documents sobre hidalguia, textos filosòfics, textos historioliteraris, manuscrits musicals —la missa *Scala Aretina* de Francesc Valls, el tono *Elissa, gran Reyna* de Pere Rabassa (una mica més tardà), villancets de Josep Gas...— i alguns manuscrits centrats especialment en la Guerra de Successió (Mss. 3613, 3614).

7. N'hi ha molts d'altres amb títols variats, per exemple: *Noticias de diferentes partes de España...*, *Noticias venidas a Barcelona...*, *Mercurio veloz y verídico de noticias venidas a Barcelona...*, *La Relación sucinta de quanto ha sucedido en la Europa en el año pasado de 1710*. Traducida del impresso italià al espanyol. Barcelona, Por Rafael Figueró, Impresor del Rey N.S. y de la Santa Cruzada. [s.a.], o *Breve y sucinta recopilación de los successos generales de Europa en el año de 1711*. Publicada en Olanda en últimos del mismo año e impresa nuevamente. En Barcelona, Por Rafael Figueró, Impresor del Rey nuestro señor. Año de 1712, *Gazeta publicada en Barcelona a 6 de setembre de 1713*, o textos afins: *Reflexiones sobre la presenta negociación de paz, hechas por un verdadero inglés en últimos del año 1711*. Traducidas del inglés en francès, y del francès en espanyol. Publicadas en Barcelona este presente año de 1712. Por Rafael Figueró, impresor del Rey nuestro señor. Año 1712.

el camí de la popularitat amb les formes tradicionals d'expressivitat popular —versos, cançons, recreacions...

Neix la confrontació bèl·lica. La impremta es mobilitza tot just iniciat el conflicte. Se servirà per a la seva campanya i, entre altres, d'una tipologia editorial hereva ja d'una llarga tradició: la difusió de continguts polítics sigui en textos en prosa propers per tipologia als plecs noticiers o sigui en textos rimats no exempts de voluntat poètica ni de voluntat informativa, tots ells impresos en plecs solts destinats al consum popular. La vocació dels textos era arribar a un públic majoritari, heterogeni i ampli. Atesa la limitació territorial de la difusió, havia de centrar-se en el poble urbà, barceloní, per a la consecució dels seus objectius: incrementar els afectes a la causa. La figura de l'arxiduc Carles s'havia de popularitzar. Alhora s'havia de desautoritzar el poder del govern borbònic amb una matisada sàtira política desenvolupada a partir d'una crítica de caire popular, que es complementaria amb la d'altres documents: manifestos, missatges de caire legislatiu, jurídic, normatiu, plecs noticiers, tertúlies, paraules emeses des dels púlpits i sermons... El govern atacat quedava reduït a la caricatura d'algun dels seus membres, feta amb voluntat de degradació i de desvalorització. La crítica no solia ser, doncs, ni gaire amesurada ni gaire objectiva, perquè, més que informar el poble, se'l volia conformar. Un sector minoritari actuava d'òrgan de pressió⁸, i, com a tal, projectava amb arguments i tòpics, sovint reiterats, el seu ideari, amb el qual havia de provocar la vibració política.

És curiós constatar com el conflicte internacional entre diverses potències europees que lluitaven, com s'ha dit, per l'equilibri dels blocs quedava reduït, almenys en la publicística de caire popular, a un conflicte intern, limitat territorialment, que, deslligat del món que el debatia en plenitud, prenia vida pròpia. Aquesta literatura només s'ocuparia de les potències estrangeres en facetes parcials marcades més per motivacions religioses o d'un altre caire que no pas estrictament polítiques —llevat d'algunes excepcions—. Hi havia però, tota una munió de textos més pròpiament polítics, de caire més institucional, impresos aquí o fora d'aquí, en català, en castellà o en altres llengües, que s'ocupaven de les relacions diplomàtiques, dels acords, de la projecció exterior de realitats internes, etc. Circulaven també altres notícies, no impreses a Barcelona, però sí venudes a Barcelona⁹, a les quals caldria afegir, en un ampli espectre editorial i territorial, textos amb finalitats burlesques, lúdiques, satíriques... Recordem aquell plec en prosa de *Don Carlos por la gracia de Dios, y por mi sangre, Archiduque de Austria, y por la autoridad de la Reyna de Inglaterra, y de los Señores Olandeses...*, sense data, que es diu publicat a Zaragoza per Julián Rebelión i a costa de Juan Revoltado, o aquell *Diversas poesías, a la inconside-*

8. EGIDO LÓPEZ, Teófanos (1971). *Opinión pública y oposición al poder en la España del siglo XVIII*. Valladolid: Universidad, Secretariado de Publicaciones (Facultad de Filosofía y Letras. Tesis Doctorales), p. 47.

9. *Una Relación diaria del sitio de Barcelona, capital del Principado de Cataluña*, publicada a Girona el 1714 en la impremta de Gabriel Bro, es venia a casa de Baltasar Ferrer a Barcelona.

nada entrada, y presurosa salida del señor Archiduque Carlos, en la Corte de Madrid, probablement del 1710 (no duu indicacions tipogràfiques), o la *Respuesta del Señor Archiduque a la carta de la Señora Archiduquesa, que le embió, pidiéndole se bolviesse a Barcelona...*, imprès a Granada sense altres indicacions tipogràfiques, tot i que imprès, per context, després de l'11 de desembre de 1710. Tampoc no hi faltava documentació apològica d'ambdós signes. I aquí potser es podria fer una referència a l'*Exortació cathòlica dirigida a la nació catalana*¹⁰, obra reivindicativa dels drets de Felip d'Anjou com a rei d'Espanya, que, més endavant, es veuria reforçada amb altres textos apològics.

La societat, progressivament, s'involucra en el foc creuat de paraules de tots dos bàndols. Les paraules, orals, escrites, llegides o sentides, ataquen i contraataquen. I els plecs assoleixen la funció que els pertoca: ser la versió literària i popular —amb la reserva que comporten tots dos mots— que complementa el desplegament coetani de bibliografia de continguts paral·lels. Això els obliga a cercar l'aparença d'objectivitat sota la disfressa d'història narrada. La seva immersió en la societat, una societat més plural que la que consumia els romanços de cec, i reduïda, per regla general, al lloc-escenari on es desenvolupa la narració, ve mediatitzada per l'impacte que causa el complex de les peces.

Com deia Rubió

En les èpoques d'inquietud política i de guerres, tant en els dies de les lluites a favor de l'arxiduc Carles com en els de la guerra del Rosselló a fi de segle, els poetes que volen influir sobre l'opinió i enardir-la cerquen en les formes tradicionals el camí de la popularitat¹¹.

El mateix Feliu de la Penya, als *Anales de Cataluña*¹², constatava aquesta guerra d'informació,

Todo este tiempo los del séquito de la Augustíssima Casa de Áustria y los de la Real de Francia echavan a porfía noticias favorables a sus partidos, controvertiéndolas unos y otros con frenético y desmedido calor (...)

10. *Exortació cathòlica dirigida a la nació catalana, no a tots universalment, sinó a aquells que ab christià i sant zel destitjan ser instruhits de la veritat, ab la més sana doctrina... en la qual se manifesta la infallible y exuberant justícia que assisteix a la magestat... Phelip Quint... per recuperar la Catalunya y demés dominis, que injustament li té ocupats y usurpats lo... príncep Carlos archiduch de Àustria*, document no datat, al qual s'ha atribuït, amb matisos, la data de 1711.
11. RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1984-1986). *Història de la literatura catalana*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia; Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 3 vols. (Obres de Jordi Rubió i Balaguer, 1-3), (Biblioteca Abat Oliva, 35, 40 i 51), III, p. 199. Se cita d'acord amb aquesta edició per comoditat; val a dir, però, que el text de Rubió es remunta força anys abans, en incloure's la seva literatura catalana en la col·lectiva *Historia general de las literaturas hispánicas*, dirigida per Díaz Plaja.
12. *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la nación catalana*. Barcelona: Joseph Llopis, 1709, 3 toms, tom III, p. 504.

Alguns dels impressors —entre d'altres, els Figueró, impressors amb privilegi reial des de 1706, i Francesc Guasch—, que abans del conflicte havien publicat textos polítics en què es lloava, en algun sentit, la figura de Felip V, posen les premses a disposició del pretendent. A tall d'exemple, els Figueró havien publicat títols com són ara:

- *Copia del testamento cerrado, que en dos de octubre de mil y setecientos, y del codicilo, que en cinco del mismo mes, y año hizo... D. Carlos II... debaxo de cuya disposición falleció en primero de noviembre siguiente y también copia del papel que cita el testamento.* Barcelona, por Rafael Figueró, 1700.
- *Real aclamación que de orden de la Reyna... y la Junta de Gobierno, se executó en esta corte de Madrid el miércoles 24 de noviembre de este presente año de 1700 levantando el estandarte real por... Felipe Quinto... en que se refieren todas las circunstancias que concurrieron a tan real y magnífico acto.* En Barcelona, por Rafael Figueró, 1700.
- *Relación succincta, del feliz arribo a Barcelona de... Don Felipe de Borbón y Doña María Luisa Gabriela de Saboya... y de sus reales bodas, descríbese como en epílogo la festiva pompa con que fueron festejados sus Magestades por la fidelidad y amor de los Catalanes, con la sagrada circunstancia de averse hecho la translación del incorrupto cuerpo del glorioso Arçobispo de Tarragona, hijo y Obispo de Barcelona San Oleguer.* Barcelona, por Rafael Figueró, impressor, 1701.
- *Constitucions, Capítols y Actes de Cort fetas y atorgats per la S.C.R. magestat del rey nostre senyor don Felip IV de Aragó y V de Castella, comte de Barcelona, &c. en la primera cort celebrada als cathalans en la ciutat de Barcelona en lo monastir de Sant Francesch en los anys 1701 y 1702.* En Barcelona, per manament dels molt illustres y fidelíssims senyors deputats y oydors de comptes estampadas, en la estampa de Rafel Figueró..., 1702.

Guasch n'havia publicat també:

- *Copia de las cláusulas del testamento, que otorgó el Rey nuestro Señor Don Carlos Segundo (...) tocantes a la formación de la Junta de gobierno: En 2. de octubre (sic) de 1700.* Barcelona, Francisco Guasch, 1700.
- *Diálogo, o romance, en que se pondera el motivo que tiene la Universidad literaria de Barcelona por consagrar este obsequio al gran monarca de las Españas Felipe V.* Barcelona, por Francisco Guasch impressor, 1701.
- *Relación, y romance, en que refiere el aparato, que la excelsa, y coronada villa de Madrid, dispuso para la real entrada de nuestro católico monarca Don Felipe Quinto (que Dios guarde) desde el Real Retiro al Real Palacio, el día 14 de abril de 1701.* Barcelona, por Francisco Guasch impressor, 1701.

— *Plausibles regozijos, en hacimiento de gracias de las victorias que concede el cielo a las dos Coronas de Francia y España, executados por la reyna nuestra señora doña Maria Luisa Gabriela... con la asistencia de todos los consejos y tribunales, el día 29 de octubre de 1702.* Barcelona, por Francisco Guasch..., 1702.

El Francesc Guasch tot just esmentat havia publicat també, sense data, a Barcelona, unes *Coplas para ciegos*, en castellà, en què, en boca de Perico el Cojo,

Yo, Perico el cojo,
a quien ya le ha puesto
por ciego y cansado
muletas el tiempo,
(...)

es feien comentaris de caràcter propagandístic des de la Cort a favor de Felip V i es mostrava la disconformitat amb la causa del pretendent austríac. Podria haver estat imprès a començaments del 1704, el mes de març, abans de l'arribada de l'arxiduc a Lisboa¹³. Obtingué resposta¹⁴.

Encara que haguessin imprès textos elogiosos a Felip V, els Figueró, «major» i «menor», serien nomenats impressors reials a començaments del 1706. Aquest nomenament els concedia el privilegi de publicar una determinada sèrie d'impressos¹⁵. Aquest fet aixecà les queixes de la Confraria de Llibreters per atemptatori al lliure comerç.

13. FERNÁNDEZ VALLADARES, Mercedes (1988). *Catálogo bibliográfico y estudio literario de la sátira política popular madrileña (1690-1788)*. Madrid: Universidad Complutense (Colección Tesis Doctorales, nº 293/88), núms. 78-82. Fernández Valladares fa l'estudi de la sátira política popular feta per personatges, també populars i vinculats a la vida madrilenya, en romanços, romancets i «letrillas», tant recuperats en manuscrits com en plecs solts, des del 1690 al 1788, i centrada, especialment, en la protagonitzada pels traginers de Carabanchel Perico i Marica.
14. Aquest text fou contestat des del bàndol austriacista a *Dos romances y respuestas. El primero contra un libelo infamatorio que compuso algún francés o afrancesado que se nombrava Perico el cojo y ciego, y el título «Coplas para ciegos». El segundo, respuesta a Mari García, labandera (sic) de Caramanchel...* L'imprès no duu indicacions tipogràfiques.
15. *Nos don Carlos, por la gracia de Dios, rey de Castilla, de Aragon, de León...*, *Por quanto Rafael Figueró mayor y Rafael Figueró menor, padre y hijo, nos han representado lo mucho se han adelantado al real servicio azia nuestra augusta casa, en el Reynado de nuestro tío y señor don Carlos II... como también durante el tiempo de la ilegítima intrusión del Duque de Anjou, en el qual se mostraron con la enteresa correspondiente a la fidelidad devian professarnos...* (Barcelona?: s.n., 1706 o post.?) En aquest document el rei Carles atorga, el 2 de gener del 1706, el títol d'impressors reials als Figueró per tal que puguin imprimir «*Gazetas, Relaciones de servicios, Papeles políticos, de Estado y demás*». A continuació hi ha les queixes «de la Confraria dels Llibreters o estampers de la ciutat», els «dubtes que se ofereixen sobre la dependència dels estampers i llibreters contra Rafel Figueró» i les «respostes que donan per part dels estampers i llibreters», de data posterior (Imprimatur: 9 de febrer del 1706). Hi ha més documentació sobre això. Entre d'altra: *Utilidad pública, atendida en el Real Privilegio que la S.C.R. Magestad del Rey nuestro señor Don Carlos III... otorgó a Rafael Figueró, padre e hijo, impresores...*, *defendida de las quejas que el Gremio de los Libreros de la misma ciudad de Barcelona ha dado en el pleyto a su instancia movido en la Real Audiencia del Principado de Cataluña. A relación del noble Dn. Plácido de Copons y de Esquerrer...* [s.n., s.l.], 1710.

Els plecs solts rimats impresos tenen com a peculiaritat les paradoxes que es generen en el seu si. Tractant-se de textos pensats per ser impresos, manifesten connexions amb la poesia de transmissió oral; per bé que conreen una estètica pròpia, no deixen d'absorbir, també de manera complexa i potser defectiva, influències del barroc; i, a més d'una funció poètica —evasiva potser—, assumeixen la d'intermediària entre les instàncies del poder (o de grups de pressió) i el poble. En aquest sentit entrecreuen la seva existència amb la premsa del moment, de la qual els separa la capacitat de reimpressió.

La tipografia assumeix en certa manera el paper de la transmissió, no sols en el marc d'aquella societat sinó en el de les futures. L'articulació visual no oblidava la vessant oral de la transmissió i adequa l'escriptura als matisos de la comunicació oral. Recorre amb aquesta finalitat als caràcters de les lletres —rodones, cursives...—, a la mida —proporcional a l'efecte del so—, al joc de majúscules, a les variacions en segons quines parts del discurs... A tall d'exemple, la presència del refrany¹⁶ en les cançons palesa també tota una dialèctica de la repetició i del canvi que no té sentit si no és referida als dos sistemes a la vegada. Els parèntesis o les postil·les marginals emulen blocs la intensitat o diferenciació dels quals s'hauria donat en el discurs parlat. S'altera la dimensió lineal o la justificació del text. També se serveix de la iconografia, un més dels punts de referència visibles de què es dota el document.

Altra cosa és la lectura oral del text imprès. En la vessant oral, la veu modulava el que deia; la força de la intensitat envigorava la realitat. La comunicació s'establí tant en els elements dotats de sintaxi (la llengua, la música...), com en altres plans externs al text, explicables mitjançant codis sensibles: el cos i la seva expressió, la gestualitat..., i estímuls externs (de la vista —atractiu físic, distància entre emissor i receptor, etc.—; de l'oïda —la fonètica de l'interpret, la inflexió de la veu, el ritme, els sorolls ambientals...—), o, simplement, en una intertextualitat musical, el cant. En un moment en què gran part de la població era il·letrada, la cançó era un mitjà de difusió eficaç.

Tenint en compte que es pretenia dinamitzar la popularitat, l'adequació text/música es fonamentava sovint en textos i música preexistents i populars. Música i paraula podien ser preexistents una en relació amb l'altra. No era una selecció innocent sinó que incloïa connotacions addicionals. Si la música —l'adaptació dels goigs, per exemple— pertanyia a l'àmbit religiós, s'hi volia afegir l'acceptació de l'estament eclesiàstic. El text tenia una organització estructural. També l'havia de tenir la música. El sentit de les paraules cantades no era ja el mateix que el que tenien les paraules abans de posar-los música, sinó el que els conferia la frase musical. Un bon exemple serien els goigs que es cantaven per exaltar la figura de l'arxiduc en paral·lel amb els *Goigs del Roser*. Coexistia, doncs, al costat d'una música creativa, una música que s'aconcentava a posar en joc les fórmules d'unes estructures arquetípiques de recitació, amb tot

16. «El refrany o tornada trenca la monotonia de l'assonància tot donant un ritme viu a la cançó» (MASSOT, Josep [1964]. *Aportació a l'estudi del romancer baleàr...* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 75).

el que pressuposava de reorganització del text. Així mateix, quan l'adequació era textual —un text s'adequava per esdevenir-ne un altre—, solia respectar-se'n l'estructura sintàctica. L'estructura sintàctica —com l'estructura mètrica— podia respondre, doncs, més a factors externs que no pas a una voluntat poètica. La mètrica constituïa el punt d'unió en la conciliació text i música; una mètrica que cedia rigor i acceptava la irregularitat en el còmput sil·làbic si permetria que prevalgués en l'actuació el ritme accentual o fònic. El contínuum sonor —llenguatge, música— s'estructurava, sens dubte, sense interferències.

Exemplificaré, en la mesura del possible, amb plecs solts rimats de l'època de la Guerra de Successió impresos a Barcelona, escrits en català¹⁷ i conservats i localitzats en diversos centres, i ometré altres tipus de textos propagandístics.

17. Em basaré especialment en els que duen la indicació explícita d'haver estat impresos a Barcelona, que van ser objecte d'anàlisi en la tesi *Literatura popular catalana —no religiosa— del segle XVIII*. En aquell moment es van consultar fons de l'Institut Municipal d'Història, la Biblioteca de la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell, la Biblioteca del Centre Borja de Sant Cugat, la Biblioteca del Monestir de Montserrat (volum Felipe i Carlos), la Bibliothèque de la Ville de Montpellier i la Biblioteca de Catalunya, a més d'alguna biblioteca privada. En general, se n'esmenta una edició determinada; pot ser, però, que se'n conservin d'altres i que aquestes mostrin variants. Entre els localitzats tindriem: 1) *Afectuosos clamors en los quals se implora lo socorro dels Sants Protectors de la Excelentíssima Ciutat de Barcelona per lo siti de l'any 1713*; 2) Aixut, Macià. *Primicol de las heroycas proesas cathalanas en lo siti de Barcelona que posà lo duch de Anjou y tot lo poder de França lo any 1706, ab què se aconsolan los temerosos y se desenganyan los pèrfidos gallsipans...*; 3) *La bonaventura que digué la gitana imaginària al duch de Anjou al partirse de París per lo regnat de Espanya*; 4) *Cançó ab la qual breument se relata lo siti de Barcelona del corrent any 1706*; 5) *Cançó del felís succés que tingueren las armas de nostre rey Carlos III en lo siti de Barcelona y presa de Monjuich*; 6) *Carta en resposta de altre que lo illustre marquès del Poal escrigué lo dia 3 del corrent mes de agost 1714 als magnífichs senyors priors, cònsols y proms dels Collegis y Confrarias de la excellentíssima ciutat de Barcelona*; 7) *Clamors de Barcelona al tirà govern de Velasco*; 8) *Coblas a la desitjada vinguda de nostre rey y senyor Carlos III (que Déu guarde)*; 9) *Coblas en alabansa de la conquista de nostre rey don Carlos Tercer (que Déu guarde)*; 10) *Còpia de una carta, escrita al Principat de Cathalunya, ab la qual li suplican alguns de sos naturals ausents, ques tròban ara en Castella y altres parts baix lo tirà govern de la França, los deslliure de la esclavitut que pateixen posantlos a la gustosa y suau obediència de nostre volgut y adorat monarca Carlos III (que Déu guarde)*; 11) *Goigs a Carlos Tercer (que Déu guarde), rey de las Espanyas, &c.*; 12) *Goigs de la Puríssima Concepció de Maria Santíssima, colocada en la Real Columna que en lo Born de la excellentíssima ciutat de Barcelona erigi la catòlica magestat de Carlos Tercer (que Déu guarde), rey de las Espanyas. Die 20 de Juny de 1076 (sic)*; 13) *Goigs de Nostra Senyora de la Llibertat, situada en lo Altar del Sant Christo de la Capella de Marcús*; 14) *Havent eixit a cassar la magestat fingida de Felip de Anjou al bosch que se li formà lo any 1701 junt a las murallas de Barcelona...*; 15) *Lamentació y despedida del duch de Anjou, rey de Espanya fingit*; 16) *Lletres curioses de la bonaventura que digué una gitana a Carlos Tercer quant parti de Viena a Espanya*; 17) *Norabona a la excellentíssima ciutat de Barcelona per haver vingut en ella lo augusto senyor don Carlos III, monarca de Espanya...*; 18) *Proesas que las barcelonesas donas han ostantat en este siti de l'any 1706*; 19) *Profecias y documents que va donar un venerable hermità al duch de Anjou al pèrdrerse este en lo bosch que se li feu en la excelentíssima ciutat de Barcelona lo any 1701...*; 20) *Romance panegírich a la reyna Anna de Inglaterra, ab lo qual un fill de la excellentíssima ciutat de Barcelona li dóna las degudas gràcias per haver deslliurat ab sa gran flota a tot lo Principat de Catalunya de la tirana oppressió de França posantlo a la obediència de nostre adorat monarca y senyor natural Carlos Tercer (que Déu prospere y guarde)*, i, finalment,

F. Bon. 2982

CANÇO,

AB LA QVAL BREUMENT

SE RELATA LO SITI DE BARCELONA,
del corrent Any 1706.

<p>EN lany mil set cents y fis ab rabia gran se es vist vn siti à Barcelona, del qual jo vull tractar sim volen ajudar Eularia, y Madrona, De Abril en als primers, venen sens mes, ni mes per guanyar Barcelona, los Francesos mal vistos, y assitiar atrevits, de CARLOS la Persona, Arriban en lo Plà, y pujan lo endemà à Monjuich, quel corona, quant à defenarlo va la gent que ho notà, de tota Barcelona, Quant son à mitg camí lo varen embesti, sens por, ni cobardia, ils feren retirà, fins al fondo del Plà ab rara valentia.</p>	<p>Los Miquelets també se aportaren molt bè, ab tots los Voluntaris, la gent de Somatent molt valerosament, fins Capellans, y Freres, Tornalos à reprotxar, fins quels varen forçar à mitg camí quedar-se, mes laltre nit vinent pujan ab molta gent, y guanyan vna Casa, Allà fan grans cordons, possanhi los Gascons dos, ó tres baterias, per Monjuich guanyar, y allí poder passar ab fas artilleries, Molts avanços van dar, mes res van alcançar, fino quant al fort pujaren de nits, y envestint en ells no resistint, al obra nova entraren.</p> <p style="text-align: center;">A</p>
---	---

Fig. 1. *Cançó ab la qual breument se relata lo siti de Barcelona del corrent any 1706.* [s.i.t.]. Venense en casa de Joan Pi, a la Llibreteria, y en la de Francesch Ascona, al Call.

Els localitzats són posteriors a la presa de Barcelona pels aliats de la casa d'Àustria el 1705, i s'adeqüen a les tres etapes amb què se sol assenyalar el decurs dels fets¹⁸.

Aquests impresos s'imprimien en dos formats diferenciats. El més nombrós remet a plec de quatre fulls de mida 4°; el menys nombrós, a fulls volanders de mida foli. Els plecs rimats polítics de mida 4° no solen ser il·lustrats i mostren poca o cap ornamentació: per a tot element ornamental, pot haver-

21) *Palinòdia gallsipana, obligada cantar a impulsos del valor y fidelitat de la nació catalana.* Si aquests són els localitzats amb peu d'impremta de Barcelona, n'hi ha força més que podrien ser adscrits al mateix lloc tot i que no s'hi expliciti.

18. IBÁÑEZ JOFRE, Xavier (1983). «Els romanços i els plecs austriacistes en la Guerra de Successió». *Pedralbes*, III, núm. 3, p. 318. Ibáñez tracta de l'ús de la llengua i de la quantificació de textos siguin escrits en català o en castellà (*ibidem*, p. 316-317).

Fig. 2. *Clamors de Barcelona al tirà govern de Velasco*. Barcelona, en casa de Ioan Iolis, estamper als Cotoners, [s.a.].

hi un escut, l'orlat de les pàgines i, en alguns casos, gravats al·lusius —una figura equestre amb estendard, un ermità i cavaller...—. Només se n'ha trobat un de signat —amb una «D»¹⁹—, també en una escena bèl·lica al·lusiva al moment —en el primer pla de la qual sobresurt un cavaller equestre i un estendard amb l'àguila bicéfala— que il·lustra els *Goigs a Carlos Tercer*²⁰. En el cas dels fulls volanders, canvia la tipologia, que s'acosta a la dels goigs, dels

19. És molt possible que la inicial es correspongui amb el nom de l'autor del gravat de pàgina sencera que il·lustra la primera pàgina d'un volum factici de la Biblioteca del Monestir de Montserrat. El gravat, que és signat amb un «Domingo Pau^f Bar^{na}», representa l'arxiduc, la qual cosa corrobora la llegenda del peu: «Don Carlos III. Rey de España...».

20. En l'edició de Barcelona, per Rafael Figueró, any 1705. Se'n conserven altres edicions sense indicacions tipogràfiques, il·lustrades sigui amb un escut sigui amb imatgeria religiosa flanquejada per cistelleria.

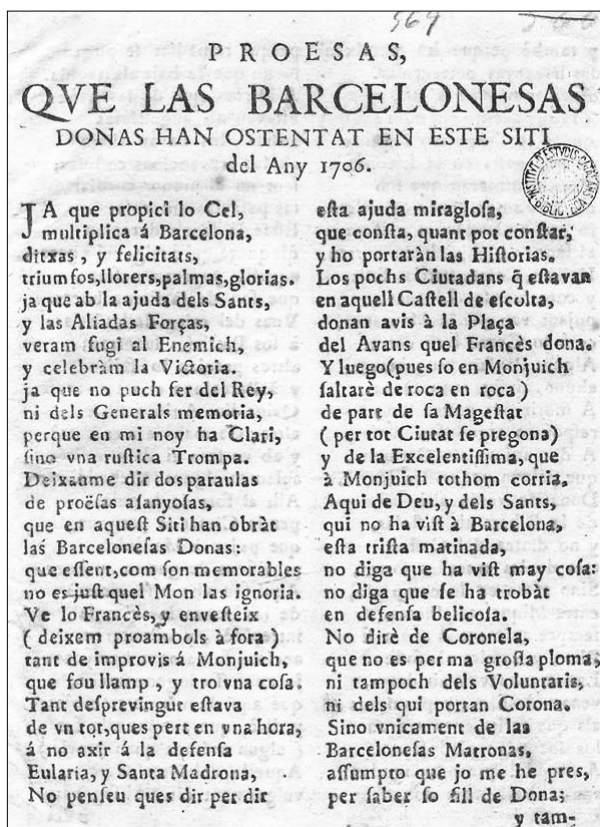

Fig. 3. *Proesas que las barcelonesas donas han ostentat en este siti del any 1706.* [s.i.t.]. Venense en casa Barthomeu Giralte, estamper al carrer de Sant Cayetano.

quals imiten certs elements. Els fulls són orlats; s'hi empra en la decoració corondells i vinyetes tipogràfiques que comparteixen l'ornamentació amb alguna fusta xilogràfica que representa advocacions religioses o algun altre motiu de cistelleria...

Les formes mètriques preferides es redueixen al romanç heptasil·làbic i a les combinacions estròfiques de la cançó, generalment amb refrany, seguides de l'estrofisme del goig. La tonada de cançons populars, les lletres fetes a mida sobre d'altres de preexistents, els metres d'acceptació popular, les formes tradicionals d'altre tipus de text..., tot era permès per a la consecució dels objectius.

El text imprès, a mig camí entre el literari i el propagandístic, mostrarà —encara que no en siguin senyals inequívocs i encara que potser en aquest moment ja siguin estereotipades— algunes fórmules inicials («Oygan lo més

GOIGS A CARLOS TERCER (QUE DEV GVARDE)
REY DE LAS ESPANYAS, &c.

Vostres Goigs ab gran plaher
 cantarèm sempre tot dia,
 puix desta Gran Monarquia
 sou vos Rey CARLOS Tercer.

Deu plantà dins vos Senyor
 lo Regne moit excellent,
 quant vos feu mereixedor
 Carlos ab son Testament;
 donant fee al Missatger,
 que de Madrit vos venia,
 vostre Germà ja volia,
 fosseu Rey CARLOS Tercer.

De Austria sempre produhida,
 Espanya serà per cert,
 y de Archiduchs circuida,
 y tegida ab gran concert,
 restarà pur, y sencer
 vostre Regne ab alegria,
 quant viadrà aquell tant bon dia,
 que Regneu CARLOS Tercer.

Quant los Aliats sentiren
 de CARLOS la gran olor,
 ab valor ensem partiren
 per ajudarvos Senyors;
 y trobaren ser lo ver
 de Rodulf la Profecia,
 puix que en vos si no tenta,
 sent vos Rey CARLOS Tercer.

Gran deit vos presentava
 Inglaterra ab son estat,
 ab tant Vaixell que enviava
 de forts Inglesos armat;
 per los quals Lluís darret,
 que de Crèchis Espanya vmlpia,
 foch robàt en aquell dia
 quant Regnà CARLOS Tercer.

Reparada la gran crua
 del Duch de Anjou, ve Abel,
 transplantat foch en la terra

de Espanya, CARLOS ab zel,
 y pujant ab gran poder,
 lo arribava alegria,
 mirant, que Espanya rebia
 ab gran goig CARLOS Tercer.

No foch de menor estima,
 lo gran goig del Somaten
 Vigatà, que à vos se arrima
 donant son consentiment,
 que de Espanya lo poder,
 à vos CARLOS pertanyia,
 puix lo gran Deu elegia
 à vos Rey CARLOS Tercer.

Vostre Guerra acabada,
 lo major dels Goigs sentis,
 en Europa presentada,
 triumfàreu en Paris,
 y Senyor hos volgue fet
 de gran or que possehia,
 collocanda com devia
 baix de vos CARLOS Tercer;

Mana vostra Senyoria
 als Cathalans, y Milhors,
 que de vostra Monarquia
 siàn los Conquistadors;
 puix axis ho han guanyat
 obehint vostre poder,
 dignament intitulat
 nostre Rey CARLOS Tercer.

TORNADA.

Puix mostrau vostre poder,
 guanyant Regnes cada dia,
 siu desta Monarquia
 Nostre Rey CARLOS Tercer.

DISTICON.

*Te Carolus Caroli Phœnicem, Africæ secundæ
 Declarat Rex es sanguis, heres, Deus.
 Tertius ex Jove Quincun superabis, & ultra
 Hesperidum sis, non tibi finis erit.
 Carolus Rex Castellæ, 1704.*

Fig. 4. *Goigs a Carlos Tercer (que Déu guarde), rey de las Espanyas, &c.* Barcelona, per Rafael Figueró, any 1705.

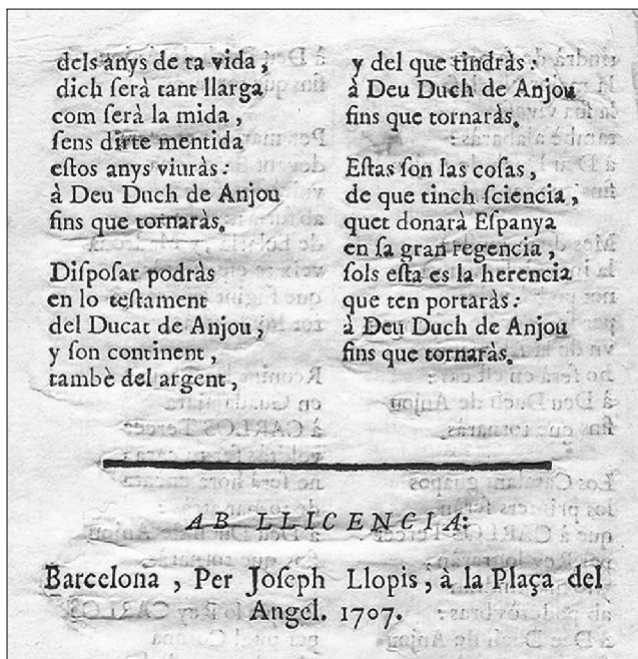

Fig. 5. La bonaventura que digné la gitana imaginària al duch de Anjou al partirse de París per lo regnat de Espanya. Barcelona, per Joseph Llopis, a la plaça del Àngel, 1707. Colofó.

rar succés/que ha succeït en la terra/», «Ohiu-me ab atenció/y veureu la rahó/» «Ohiu-me, torno a dir,/perquè vull referir») i finals («Últimament preguem/i a Eulàlia supliquem/també a santa Madrona/...», «calle ja ma ruda musa/puix aquell aplauso sobra»), i altres formes de dir preexistents al poema i pertanyents a una tradició, com és ara el discurs fragmentat, la parataxi, l'escassa verbalització de les descripcions, recursos fàctics... Sumarà alhora a la senzillesa d'algunes formes d'altres d'inspiració barroca (tot just s'ha acabat el segle XVII). La projecció de la mentalitat barroca²¹, especialment en la llengua —amb tot el bagatge de substantivació al·legòrica, d'al·lusions mitològiques, d'absència de conjuncions— no enterbolirà ni el contingut ni la finalitat i potser fins i tot n'ampliarà els destinataris. Alguns autors barrocs apareixen en els seus rengles. El romanç *Proesas que las barcelonesas donas han ostantat en este siti del any 1706*, que venia Bartomeu Giralt, esmenta, entre altres, el «pulit Fontanella» i la destresa «del gran Garcia dit vulgarment Vallfogona». En tots els casos, l'ortografia és vacil·lant; s'empra tant la *ny* com la *ñ* castellana; les rimes no distingeixen *elé* ni *òló*...

21. PÉREZ PICAZO, María Teresa (1966). *La publicística española en la Guerra de Sucesión*. Madrid: CSIC, Escuela de Historia Moderna, I, p. 158.

Els títols són prou descriptius²². El discurs, però, es diversifica; adopta qualsevol forma i qualsevol recurs escaient per a la seva comesa. Emprarà la carta, la còpia de carta, les respostes —tipologies conegudes—; farà seves les bonaventures, els pronòstics..., per atreure l'atenció del públic i millor predisposar-lo a captar-ne el missatge. Es podria exemplificar amb la cançó amb refrany publicada amb el títol *La bonaventura que digué la gitana imaginària al duc de Anjou al partirse de París per lo regnat de Espanya*²³. Abans de sortir de París, una gitana —imaginària, confessa el títol— diu la bonaventura al duc d'Anjou tot llegint-li les ratlles de la mà. El text tindrà dues lectures. En una primera part, les ratlles de la mà palesaran certs esdeveniments personals i polítics: arribarà a Espanya, serà elegit rei, anirà a Madrid, Gascunya prendrà les armes, es casarà, una ciutat del regne de Nàpols elegirà Carles rei, hi anirà, perdreà Milà, un rei i un duc s'uniran a Anglaterra, tornarà a Madrid, tindrà un fill; però, ni amb tot, no serà rei d'Espanya. Els catalans voldran Carles; situarà el Barcelonès i li sortirà malament, s'enfrontarà a Carles a Guadalajara i, rere els fets de Pamplona, haurà d'anar-se'n. En una segona part, el text abandonarà l'argumentació política per entrar més plenament en l'estil habitual de pronòstics i llunaris, vàlids per a tothom i a tot arreu.

Pronosticar falta
dels anys de ta vida;
dich serà tant llarga
com serà la mida,
sens dir-te mentida
estos anys viuràs.

Milà i Fontanals²⁴, que va conèixer aquesta cançó en un plec dels Bofarull, considera aquesta composició prou acostada a la poesia tradicional. Diu: «La poesia verdaderamente popular no hubiera fingido sinó en todo caso supuesto la existencia de la gitana, ni se hubiera permitido la fría chanza de los versos que empiezan: *Pronosticar falta*». Val a dir que, en aquests textos, fins i tot el duc

22. Per esmentar-ne uns quants: *A la injusta introducció del duc de Anjou en Espanya. Al felis arribo de la sacra, real y cathòlica magestat de Carlos Tercer, rey de Espanya (que Déu prospere) en lo Principat de Cathalunya, any 1705. Avisos per als vigatans affectats a la macestat (sic) de Carlos Tercer. Cançó nova. (Viva Carlos Tercer). Cançó nova al feliz succés dels vigatans al declarar-se per nostre rey Carlos Tercer (que Déu guarde), y la estada del Congost. Cançó nova de la alegria que han tinguda los cathalans de la vinguda de nostre rey Carlos Tercer, que Déu lo guarde. Coples curioses, en què es declaren els desenganyis dels butiflers. Elogis deguts al serenissim señor don Enrich, landgrave de Assia, príncep Darmstat. Ensenyansa que dóna la provincia de Cathalunya a tots los moradors dels regnes de Espanya y provincias adjacens. Noticias tenían los cathalans de son llegítim rey. Pronòstic a la navegació de Velasco y sos companys. Resposta y llicència a una lamentació y despedida de Felip, duc de Anjou, antes de ausentarse (com és just) de la monarquia de Espanya, que, injustament, possehia, etc.*

23. Barcelona, per Joseph Llopis, a la plaça del Àngel, 1707.

24. *Observaciones sobre la poesía popular, con muestras de romances catalanes inéditos...* Barcelona: Imprenta de Narciso Ramírez, 1853, p. 85 i nota 51.

✱

LLETRES CVRIOSES,

DE LA BONAVENTVRA , QUE DIGVE VNA
Gitana à CARLOS TERCER quant parti
de Viena à Espanya.

5863

LA bonaventura
diguè vna Gitana
à CARLOS TERCER
quant parti à Espanya:
aixi li declara,
befantli les màns;
à Deu Archiduch,
fins que Rey seràs.

Donau-me eixa mà
de color de rosa,
que adivinar vull
lo que clar se nora:
vols lo que á tu toca,
y ho conseguiràs;
à Deu Archiduch,
fins que Rey seràs.

Eixa ralla llarga
que tens à mà dreta;
senyal es manifest
de Guerra sangrenta:
la Terra contenta
experimentaràs;
à Deu Archiduch,
fins que Rey seràs.

Segun ma pericia
conech per les ralles,
seràs perseguit
en moltes Campanyes:
mes en les Batalles

trionfant eixiràs;
à Deu Archiduch,
fins que Rey seràs.
Catalunya, y Valencia;
lo Regne de Aragò,
tots pendràn les armes
pera ton favor:
y ab gran amor
tu los premiaràs;
à Deu Archiduch,
fins que Rey seràs.

Castella, y Navarra
te seràn rebels,
mes los Viscains
estaràn molt quietts;
castich pera dells
esta acció serà;
à Deu Archiduch,
fins que Rey seràs.

Mallorca, y Menorca,
Cerdunya, y Sicilia
à lo Rey Felip
li faràn Vigilia:
perque à sa familia
sentir no voldràn;
à Deu Archiduch,
fins que Rey seràs.

Lo Duch de Saboya
serà en ta favor,

y

Fig. 6. *Lletres curioses de la bonaventura que digué una gitana a Carlos Tercer quant parti de Viena a Espanya.* En Barcelona, por Francisco Guasch, impressor en la calle de la Paja, año de 1707.

d'Anjou/Felip V era rei «fingit» com ho evidencia la *Lamentació y despedida del duch de Anjou, rey de Espanya fingit*²⁵.

La bonaventura té un paral·lelisme en les cobles en versos pentasíl·labs *Lletres curioses de la bonaventura que digué una gitana a Carlos Tercer quant partí de Viena a Espanya*²⁶. La tornada d'ambdós és prou eloqüent pel que fa a la intencionalitat. Si en *La bonaventura* fa

adéu, duch de Anjou,
fins que tornaràs²⁷.

en les *Lletres curioses* fa

adéu, Archiduch,
fins que rey seràs.

A més de l'edició esmentada de *La bonaventura*, se'n publicaren reimpressions sense indicacions tipogràfiques, alguna d'ampliada i amb variants, amb l'afegitó de la «Segona part ab mes claredat» i un text castellà que s'introduïa amb el títol «Relox de las lamentaciones, suspiros, y ayes, que haze la Francia, al ver que Carlos III es Rey de España».

Si abans feia:

Digué una gitana
al nét de Lluís
la bona ventura
exint de París

ara farà:

La bonaventura
al fill del Delfí
digué una gitana
exint de París.

Adoptarà també les formes del catecisme de la doctrina cristiana, amb un paral·lelisme prou estret, en el text *Doctrina cathalana de un mestre y deixeble*.

Tot bon cathalà
és molt obligatés
a tenir affició,
de tot son cor,
a Carlos Tercer
lo nostre rey,
que en esta terra
volgué venir
per nos redemir
(...)

Tot bon cristià
molt obligat
a tenir devoció
de tot son cor
en la Santa Creu
de Jesu-christ, nostre Déu,
puix en ella
volgué morir
per nos redemir
(...)

25. En Barcelona, en casa Barthomeu Giralt, al carrer de S. Cayetano, [s.a.].

26. En Barcelona, por Francisco Guasch, impresor en la calle de la Paja, año de 1707.

27. S'entén, a França.

DOCTRINA CATHALANA

DE VN MESTRE, Y DEIXEBLE.

T De bon Cathala
 es molt obligat
 a tenir afficio,
 de tot son cor,
 a Carlos Tercer

lo Nostre Rey,
 que en esta Terra,
 volgue venir
 per nos redemir
 de la captivitat

Fig. 7. *Doctrina cathalana de un mestre y deixeble.* [s.i.t.].

I recorrerà, com s'ha vist, a l'estructura formal del goig en temes profans o només concomitants amb la religiositat. Els *Goigs del Roser*, tan dins la devoció popular des d'un passat secular, foren aprofitats i traslladats per exaltar Carles i justificar el seu dret a la corona d'Espanya a *Goigs a Carlos Tercer*. Segons Antoni Porta i Bergadà²⁸ —i, abans, Carreras i Bulbena²⁹—, aquests goigs foren «escrits per l'organista mossèn Lluís Serra³⁰ sobre la música dels goigs del Roser³¹». Després d'entrar a la ciutat,

Carles anà al Palau, que estava al costat de Santa Maria del Mar, i, per la galeria coberta que unia ambdós edificis, passà a l'església. La galeria estava embellida amb cortinatges i tapissos. L'església estava de gom a gom. Al cor i a l'entorn de la trona i fins i tot més enllà, hi havia músics amb llurs instruments. El públic havia estat assajant per cantar els Goigs de mossèn Serra (...) ³²

La basílica parroquial de Santa Maria del Mar desenvolupava un paper important dins de l'activitat musical de la ciutat. Tant és així que la seva capella musical va fer que l'arxiduc, en establir la cort a Barcelona, la utilitzés per a les funcions solemnes.

Els missatges havien de ser accessibles, havien de suportar un accent heroic i sentimental i havien de tenir visibilitat. Per aconseguir-ho, es valien del text —és de preveure que certs girs i certes cites eren enteses ja com formes lexicalitzades del llenguatge comú—, de l'ornamentació —amb la utilització de l'àguila bicèfala o certs gravats al·lusius—, del simbolisme —amb la referència sovintejada del floc groc—, i de la religió —l'enaltiment del sentiment cristià.

Llegim al *Cant dels aucells*³³:

28. PORTA I BERGADÀ, Antoni (1984). *La victòria catalana de 1705*. Barcelona: Editorial Pòrtic, p. 583.
29. CARRERAS I BULBENA, Josep Rafael (1902). *Carlos d'Àustria i Elisabeth Brunswick Wolfenbüttel a Barcelona i Girona (Músiques, festes, càrrecs palatins, defensa de l'Emperador, religió-sitat d'aquestes comarques)*. Barcelona: Tipografia L'Avenç, p. 47-49.
30. Lluís Serra, d'ençà del maig de 1699 i fins a l'abril del 1715, fou mestre de capella (*ibidem*, p. 47; i BALDELLÓ, Francisco [1962]. «La música en la Basílica Parroquial de Santa Maria del Mar, de Barcelona». *Anuario Musical*, XVII, p. 224). «Serra es otro más de los muchos compositores españoles del siglo XVIII prácticamente desconocidos, y se conservan obras suyas en la Biblioteca de Cataluña, Montserrat, Ávila, El Escorial, Salamanca, Valencia, Cuenca, y otros archivos, necesarias para valorar en su momento la aportación de este importante maestro». (MARTÍN MORENO, Antonio [1985]. *Historia de la música española. 4. Siglo XVIII. Bajo la dirección de Pablo López de Osaba*. Madrid: Alianza Editorial, [Alianza Música, 4], p. 142). Més endavant, Martín Moreno, rere recordar que els fons musicals de Santa Maria del Mar foren destruïts en l'incendi del 1936, afirma: «No se conserva nada de la producción de Luis Serra durante sus años de Santa María del Mar» (*ibidem*, p. 158).
31. A Carreras i Bulbena es llegeix que «estan escrits aquests goigs en to de *re menor*, a quatre veus, com se pot veure, y ab acompanyament de baix continu, y són notables per son caràcter popular» (*op. cit.* p. 49, i apèndix 5, on se'n reproduceix la música).
32. PORTA I BERGADÀ. *Op. cit.*, p. 582.
33. Impres d'un full, sense indicacions tipogràfiques, el títol complet del qual és *Cant dels aucells quant arribaren los vaxells devant de Barcelona, y del desembarch de Carlos III...*

Quant va axir lo sol,
cantà lo uriol:
los cathalans que víscan
puix que són bons christians,
sempre prégan als sans
que-ls crachs de Espanya híscan.

A l'inici del moviment, se suma a l'apologia de la causa la narració de fets concrets. En un primer embat, d'un i d'altre bàndol s'escrivien els textos des del poder —constituït o per constituir—, amb un suport, per tant, polític. Tot i que una bona part dels impresos duen en les indicacions tipogràfiques la menció de Barcelona, n'hi ha que, encara que no duguin lloc d'impressió ni nom d'editor, es fa difícil no atribuir-los a la impremta de Barcelona. Rarament n'hi ha algun d'imprès fora de Barcelona. D'altres indiquen només el punt de venda.

En aquesta primera etapa, la seva proliferació aconseguix la finalitat desitjada d'antuvi. La proliferació de textos qualifica també el missatge: si aïlladament aquests impresos no tenen un valor singular —amb algunes excepcions—, el conjunt té una validesa extraordinària social, tipogràfica i històrica que permet, en part, conèixer el pensament col·lectiu que els va originar. Aquesta idea ja era present en els impressors del moment: rere el peu d'impremta de la *Nueva relación en que se declara una corona de flores que determinaron las aves hazer a Carlos III...* —Barcelona. En casa de Joan Jolis. [s.a.]—, que es venia a can Joan Baptista Altés, es llegeix: «Y en la misma casa hallará el curioso de todos los romances y canciones que han salido hasta aora en gloria a nuestro amado Monarca». De la mateixa manera, si els textos no identifiquen el nom de l'autor, sí que identifiquen, en canvi, en general, el nucli intel·lectual en què es movia. L'autor, afí al poder, potser vinculat a la cort, potser interpretava el seu text més com una contribució a la causa, més com un pamflet propagandístic, que com una aportació personal. En un dels textos, per exemple, la *Norabona a la excellentíssima ciutat de Barcelona per haver vingut en ella lo augusto senyor don Carlos III, monarca de Espanya...*, publicada sense data a Barcelona per Rafael Figueró, es plagia gran part d'una altra enhorabona: la que festejava el naixement de Baltasar Carles, impresa per Esteve Liberós el 1629. Es produïa, per tant, un desfasament de setanta anys i escaig, la qual cosa devia fer que el text se sentís com a nou. Partim de la base que pocs han estat els textos ocasionals que han sobreviscut com a matèria literària pròpia més aviat dels romanços no ocasionals.

El contingut textual dels plec, com a mitjà d'informació, ve a ser una visió partidista i, per tant, subjectiva i bel·ligerant. Alguns arguments, a força de repetir-se, esdevindran tòpics. Aconseguit ja l'objectiu, és possible que certs temes adquirissin vida pròpia i prenguessin autonomia com a material artístic. Encara que es tracti d'un text en castellà, així ho fa pensar, per exemple, la *Comedia famosa del sitio de Barcelona y fuga del duque de Anjou* de Josep Ribes —Barcelona, Josep Llopis, 1706—, que es venia a can Joan Piferrer, «a la Plaça

del Àngel»³⁴, que, d'acord amb les edicions ressenyades, devia tenir prou èxit.

A Barcelona, la figura de Carles esdevé popular³⁵. Els textos expressen l'eufòria rere la victòria dels aliats i la presa de Montjuïc: es canta la llibertat sobre l'opressió, l'esperança en la victòria, en la causa —personificada en la figura de l'arxiduc, de Jordi Darmstadt, heroi aquest gairebé romàntic, del seu germà Enric i de la reina Anna d'Anglaterra—, i la lluita contra l'enemic, personificat en les figures de Velasco, de Lluís XIV i, evidentment, del duc d'Anjou,

Velasquillo,
gitanillo,
ja pots a Cadiz tornar,
si no vols que en Catalunya
tota la gent se emponsuny
y te acaben de matar³⁶.

i, en ocasions, de Castella:

Fou sempre Castilla
per los catalans
flagell y martiri
del[s] més inhumans;
vós també, per ella,
grans treballs tindreu:
si rey antes éreu,
ara duch sereu³⁷.

En aquests textos, ni tot és política, ni tot és popular. Hi ha en la seva èstica elements imaginatius, meravellosos i, per què no?, sentimentals... Algun text, per exemple, mostra el caràcter providencialista de l'eclipsi que tingué lloc el maig del 1706 i la seva interpretació (que no és altra que l'ennuolament de l'estrella del pretendent francès). Per exemple, exposa la situació, en una relació extensa, la *Palinòdia gallispana* —Barcelona: Josep Llopis, 1706—, imprès que s'aparta de la llargària del plec, i que, partint del testament de Carles II, fa un desplaçament dels esdeveniments polítics que desembocaren en la retirada

34. Cf. CURET, Francesc (1967). *Història del teatre català*. Barcelona: Editorial Aedos, p. 76.

35. «Cal no desestimar les esperances, les satisfaccions —potser els beneficis materials— que la Guerra de Successió aporta a Barcelona. Per molts anys en fa el lloc de la Cort, la capital de les Espanyes als ulls de la part més gran d'Europa: Anglaterra, Països Baixos, Alemanya, Itàlia. I les Corts de 1706 no han consolidat solament les velles garanties particularistes: han tornat a donar també el vigor als lligams feia poc trencats entre la Corona d'Aragó i els seus antics dominis mediterranis: Nàpols, Sardenya, Sicília». (VILAR, Pierre [1964-1968]. *Catalunya dins l'Espanya moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*. Barcelona: Edicions 62, 4 vols. [Estudis i Documents, 1-4], p. 417-418).

36. Text pertanyent a *Memorables aplausos que gustosa la nació catalana dedica a son rey Carlos Tercer...*, imprès en un full orlat ornat amb l'àguila bicèfala, sense indicacions tipogràfiques.

37. Text pertanyent a *Resposta y llicència a una lamentació y despedida de Felip duch de Anjou antes de ausentar-se (com és just) de la monarquia de Espanya que injustament possehia...*, imprès sense indicacions tipogràfiques.

del duc d'Anjou, poc després, com s'hi diu, de l'eclipsi premonitori. Val a dir que la ciutadania vivia amb por el fenomen; diuen que els ciutadans s'amagaven. Vegem què en diu el *Manual de novells ardots*³⁸:

XII, dimecres maig 1706

Dit die, entre las nou y deu del matí, se eclipsà lo sol quedant tot escur com si fos de nit (...) causà dit eclipse molt terror. Déu nos vulla donar sa gràcia y deslliurar-nos de sos influxos que de ordinari solan ser danyosos a la salut.

i què en diu Feliu de la Peña als *Anales de Cataluña*³⁹

(...) y sobreviniendo en esta ocasión que era cerca las nueve el horroroso y extraordinario eclipse del sol, obscureciéndose enteramente, (...) y es cierto fue tal el eclipse que no ha sucedido otro semejante sino es año 670, antes de entrar los moros en España (...)

Passa el temps, però, i es produeix una forta davallada de textos, almenys és el que fa pensar la documentació conservada. L'eufòria decau. Potser es comptava ja amb l'adhesió del poble i el rumb favorable dels esdeveniments. El caràcter propagandístic de la primera etapa sembla que hagi minvat en les etapes posteriors, com també sembla que s'hagi desplaçat el nucli que la promogué per centrar-se més aviat en el poble: la confrontació adquireix una dimensió civil. La incertesa dels esdeveniments que se succeeixen i del futur justifiquen la cautela dels autors. A les *Lletres curioses* ja esmentades, s'hi diu:

desterra de Espanya
tots los malcontents,
y, dels butiflers,
ningú en deixaràs:
(...)

Els fets que s'expliquen en el text són retrospectius, i, com es dedueix pel to de la composició, anteriors, possiblement, a la batalla d'Almansa (25 d'abril del 1707). Al final del plec, uns versos castellans, potser del mateix autor, poeta d'ofici⁴⁰, en romanç esdrúixol, manifesten una potser incontrolada afectació cultista, atribuïda per Rubió a la falta de destresa del poeta en el maneig de la llengua: *Elogios a la Albufera, célebre por llevarse la atención de la Magestad Excel-sa del señor Carlos Tercero...*

A la mort de Josep I el 1711, Carles III va ser nomenat emperador amb el nom de Carles VI i aquest fet generaria tota una sèrie de conflictes i contradiccions. La impremta de Barcelona s'ocuparia tant de les seves exèquies, com de les formalitats observades en l'elecció de l'emperador, com de l'afirmació de Carles que continuaria la guerra fins aconseguir la victòria, com de l'acceptació

38. *Manual de novells ardots, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloni*. Barcelona: Imp. de'n Henrich y Companyia, 1892, vol. XXV: 1705-1706 (1972), tom XXV, p. 125.

39. *Op. cit.*, tom III, p. 568.

40. RUBIÓ, *op. cit.*, III, 190.

de l'arxiduc com a emperador, com de la decisió dels consellers de Barcelona de prendre les armes.

Fins que arriba el desballestament i de nou s'alça la veu. El setge de Barcelona esdevé una realitat contra la qual s'ha d'enfrontar el poble per tal d'evitar perdre la llibertat. S'implora l'ajut dels sants protectors de la ciutat, de les autoritats... La mirada es dirigeix al futur pròxim. Els textos reclamen ajut i encoratgen la població. En realitat, tota il·lusió era vana. Es pregunta Rubió qui devia moure aquesta campanya —l'impuls propagandístic o la demanda d'un públic que, en demanar-la, la potenciava—, què devia empènyer a la seva publicació⁴¹. Tanmateix, ens preguntem, es pot parlar encara de publicística? Retallats els objectius, queden lluny les eufories inicials...

És difícil d'esbrinar qui escrivia els textos. Es publicaven de manera anònima. Un home culte, un versificador instigat, un afecte? Més fàcil resulta, en canvi, com s'ha avançat, l'atribució del grup ideològic o polític d'on emanaven. Ara, qui els imprimia? A través dels plec amb peu d'impremta conservats es pot deduir quins impressors o llibreters es dedicaven, amb més o menys dedicació, a aquesta activitat. Com a impressors quantitativament importants per la seva producció destaquen Rafael Figueró i Francesc Guasch, i, com a llibreters, Francesc Avinyó, Bartomeu Giralt, Joan Pi, Francesc Ascona i Joan Piferrer. Aquests noms compartien amb altres impressors l'estampació de plec en castellà o bilingües. Era la impressora una activitat que requerís unes fidelitats, que defensés la causa oficial o la seva activitat comercial...?

El 1713 es publica el *Despertador de Catalunya*⁴², justificació de la difícil situació legal de Catalunya després del tractat d'Utrecht i després de l'evacuació de les tropes aliades i una justificació també de la resolució de continuar lluitant contra les tropes franco-espanyoles. La Diputació en féu repartir un gran nombre d'exemplars⁴³. Ve a ser la manifestació més important, en català, a favor de la lluita de Barcelona contra Felip V⁴⁴. Del 1713 és també *La más heroyca defensa*⁴⁵, peça bilingüe (el bilingüisme es redueix als primers parlaments del soldat català), acotada, entre els personatges de la qual hi ha un soldat català i un de castellà, que fou impresa per l'impressor Guasch.

El cas és que el Principat pren les armes com ho explica, i no pas en vers, el *Crisol de fidelidad: manifestación que haze el Principado de Cathaluña de las cau-*

41. *Ibidem*, III, p. 186.

42. *Despertador de Catalunya per desterro de la ignorància, antidoto contra la malícia, foment a la paciència y remey a la pusillanimitat, en públich manifest de las lleys y privilegis de Catalunya, que li fan precisa la plausible resolució de la defensa baix lo amable domini de la magestat C. del Rey y Emperador, nostre senyor (que Déu guarde) ab los relevantis motius que asseguran los més felissos successos, y ab las conclohents rahons que desvaneixen los sofisticchs arguments de quants han sollicitat allucinar a la ingènua y constant fidelitat cathalana. Per manament dels excellentissims y fidelíssims Senyors Deputats y Oydors de Comptes*. Estampat a Barcelona, per Rafael Figueró, any 1713.

43. DE RIQUER, Martí; COMAS, Antoni; MOLAS, Joaquim (1984-1988). *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 11 vols. V, p. 39. (Els vols. V i VI tenen com a autor Antoni Comas.)

44. RUBIÓ. *Op. cit.*, III, p. 98.

45. En Barcelona, por Francisco Guasch... vendese en la misma imprenta..., 1713.

sas de alta congruencia que le han obligado a tomar las armas para defender su libertad, y por mantenerse debaxo de la soberana dominación del... príncipe... don Carlos de Austria, Tercero de este preexcelso nombre en la monarquía de España y oy Sexto emperador de romanos... Barcelona, por Rafael Figueró... 1713.

Els textos són ara prou eloqüents. A cals Figueró publicuen el diari del setge de Barcelona, publicat amb el títol *Gazeta de Barcelona* en els dos primers números —31 de juliol i 11 d'agost del 1713—, amb el de *Continuación del Diario del sitio de Barcelona* en un número posterior de 18 d'agost del 1713, i amb el de *Continuación del Diario de el sitio y defensa de Barcelona*, amb què es publicà des del 25 d'agost fins al 27 de novembre del mateix any; de las *Noticias particulares de las operaciones del Marqués del Poal y Coronel don Armengol Amill, tenidas en Barcelona día 18 de Agosto y publicadas el 19 de 1714*. (En Barcelona, Por Rafael Figueró, Impresor del Rey nuestro señor, Año 1714). Els documents emanen de les autoritats: del Consell de Cent⁴⁶, de la Diputació del General⁴⁷, del Governador⁴⁸:

Es perd la batalla. El contendent pren la paraula:

— *Don Jacobo Fitz-James, duque de Fitz-James, de Berwick, de Liria... generalísimo del Ejército de las dos coronas en Cataluña, &c., Haviendo llegado a nuestra noticia que de parte de la ciudad de Barcelona se habían espar-*

46. *Repartiment dels ciutadans y habitants de Barcelona que no múntan las guardas en la Coronela, dividit en quatre quartos, y los llochs ahont hauran de acudir en cas de rebato, ho ser avisats los de cada quarto, ab sas armas.* (Barcelona?, s.n., 1713, ant. 16 setembre). *Ara ojats, de part dels Excelentíssims Senyors Concellers de la present Excelentíssima Ciutat de Barcelona, inseguint la deliberació per dits Excelentíssims Senyors Concellers, ab vot y parer de la Novena de Guerra y personas a ella associadas, com a tenint poder y facultat del Excelentíssim y Savi Concell de Cent tingut y celebrat als 22 de juliol y 30 de nobembre tots prop passats, feta als 15 del corrent mes de desembre, se diu, notifica y mana a totes y qualsevols personas... que... denuncien y hagen de denunciar en la Casa de la dita present ciutat... totes las partidas així de blats, ordís y civadas, com favas y favolins tingan pròpias en sas casas... aplicadoras, ço és, una part al Hospital General de S. Creu de dita present ciutat...* (Barcelona?, s.n., 1713?). *Ara ojats tothom generalment que us notifcan y fan a saber de part dels... senyors concellers de la present... ciutat... com a tenint facultat del... Concell de Cent tingut y celebrat lo dia 19 del mes de febrer prop passat, que en atenció de que los excessius preus de las mercaderias y vexacions que se fan als ciutadans y habitants de esta ciutat provénan dels agavellaments, però per evitar aquells han deliberat lo seguent...* (Barcelona?, s.n., 1714?).

47. *Havent lo excelentíssim, y fidelíssim Consistori de Deputats, y Oydors de est Principat de Cathalunya, ab intervenció dels braços Militars, y Real, per regonèixer ser la causa comuna, resolt exir a la defensa de las Constitucions, usos y privilegis de comuns, y particulars... y pèndrer las armas en nom del Emperador, y Rey nostre senyor... desitjant mantenirse baix son suau domini.* (Barcelona?, s.n., 1713?).

48. *Cridas manadas publicar per lo molt illustre, y espectable senyor portantveus del general governador del Principat de Cathalunya, als 20 de setembre de 1713. Ara ojats tothom generalment, queus notifcan y fan a saber de part del... senyor don Pedro de Torrellas y de Sentmenat... que com ab suplicació presentada per lo Syndich del General de Cathalunya, foren fetas y publicadas cridas lo die 26 de agost per a que totes, y qualsevols personas, dins tres dies denunciassen a la Vice-Règia Cort, tot lo or, plata, joyes, summas de diner, en qualsevol espècie consistissen, y totes altres cosas, que fossen prepris de personas absents de la present ciutat, y habitants en terras subjectes als enemichs...* (Barcelona?, s.n., 1713).

cido en el patz algunos papeles perniciosos impresos solicitando la última ruhina de este Principado y amonestando con ellos a las villas y lugares de él a tomar las armas contra las tropas de las dos coronas, para practicar las crueles hostilidades que muchos pícaros han executado con los soldados y oficiales de este Ejército... ordenamos y mandamos a todos los comandantes de los puestos y demás oficiales de este Ejército que quantos de dichos sediciosos y rebeldes caerán en sus manos... manden ahorcarlos al instante sin remisión alguna... (Barcelona?: s.n., 1714?).

Canvia el rei i canvia també l'impressor⁴⁹. Ara és Josep Teixidor qui difon la:

— *Relación general de las embarcaciones, armadas en guerra y de transporte fle-tadas de cuenta de Su Magestad, que componen la armada y flota que passa de este muelle de Barcelona a la expedición de la isla de Mallorca: con distinción de los nombres de los comandantes por quien son mandadas las de la guerra, su fuerça, toneladas de unas y otras, número de plaças, víveres que llevan... y noticia individual de qué embarcaciones lleva cada regimiento de infantería, cavallería y dragones y en las que van los oficiales de estado general del Ejército... Barcelona, por Joseph Teixidò..., 1715.*

Clou aquest període el Decret de Nova Planta (1716).

Val a dir que aquestes manifestacions escrites no seran prou per oferir un retrat cert del que fou la realitat cultural, fins i tot diria de la realitat político-social, per tal com aquests impresos, tot i la quantitat conservada, han estat objecte per raons múltiples de pèrdues, d'incúria, d'omissions i de prohibicions diverses a compte de l'ortodòxia religiosa o de la seguretat de l'estat (sigui per la legislació sobre la impremta, per la censura político-governativa, sigui pel Tribunal de la Inquisició, sigui per la censura eclesiàstica, sigui per ordre dels índexs expurgatoris o dels índexs de llibres prohibits⁵⁰). Com a font històrica, els textos vénen tan determinats pel que diuen com per les omissions. Amb tot, poden considerar-se font primera ara d'investigació, sempre dins el marc d'una subjectivitat/objectivitat fluctuant. Tal vegada se'n puguin desprendre informacions sobre com vivia la població civil l'experiència de la guerra.

El bombardeig informatiu era denunciat com a funest i vexant si era atribuïble al bàndol contrari. Remetem, per exemplificar-ho, des d'un punt de vista literari, als vv. 43-60 de la *Còpia de una carta, escrita al Principat de Catalunya, ab la qual li suplican alguns de sos naturals ausents, ques tròban ara en*

49. El títol d'impressor reial per al Principat de Catalunya fou atorgat pel duc de Berwick a Josep Teixidor, títol revalidat el 1715 i del qual obtingué el despatx corresponent el 1716. L'here-taria el seu fill el 1722. Per una reial cèdula d'11 de desembre de 1716 s'obligaria a acudir al Consell —com es feia a Castella— per a la impressió, reimpressió i traducció de llibres. (CARRERA I PUJAL, Jaume [1951]. *La Barcelona del segle XVIII*. Barcelona: Bosch, casa editorial, 2 vols., II, p. 124 i 130.)

50. Les autoritats civils i eclesiàstiques consideraven sospitoses les obres que es publicaven sense nom d'autor o sense indicacions tipogràfiques.

*Castella y altres parts baix lo tirà govern de la França, los deslliure de la esclavitut que pateixen posant-los a la gustosa y suau obediència de nostre volgut y adorat monarca Carlos III (que Déu guarde)*⁵¹, en què els catalans exiliats es queixen perquè

Has de saber, Cathalunya,
com en aquellas comarcas
no discorren sinó enredos
y de embustes novas traças.
Per a què la veritat
quede del tot ofuscada,
per tots los cantons se tròban
gazetistas de gran fama
que menten més que ls pronòstichs
y a gust de sa boca xàrran.

Perico i Marica, per exemple, des del bàndol contrari i la perspectiva personal, examinaran l'actuació de Catalunya a *Perico y Marica, nuevamente aparcidos en esta corte después de cinco años de ausencia, refieren con su acostumbrada parola las novedades que dejan en todas las provincias y reinos que han visto*, plec del 1705⁵²:

Cataluña hizo
como se esperaba:
con cualquier vestido
muda sus mangas.
Sirvan de testigos
Francia y España:
traidora siempre
de quien la manda.

La causa oficial, fos la que fos, perseguia la propaganda de signe contrari tot intentant establir certes mesures —els governs comptaven amb les censure, els monopolis dels òrgans d'informació i les mesures de repressió⁵³— per impedir la circulació de notícies considerades subversives o tendencioses. Entre els aliats

(...) Para que no corriesen noticias, reconocían los Ministros las cartas en el Correo (...) ⁵⁴

Publicóse en Barcelona con rigurosas penas: *Que no se pudiesse hablar del desembarco del Señor Archiduque, y que no se pudiesse llevar cinta amarilla*⁵⁵.

51. L'edició indica «Venense en Casa Francesch Avinyò, à la Llibretaria». Se n'ha vist una altra edició, amb variants, que duu com a peu d'impremta «Barcelona. Per Francisco Guasch».

52. FERNÁNDEZ VALLADARES. *Op. cit.*, p. 549-559.

53. EGIDO. *Op. cit.*, p. 51.

54. Feliu DE LA PENYA. *Op. cit.*, tom III, p. 504.

55. *Ibidem*, p. 536. En cursiva a l'original.

i entre els austriacistes. Així, es llegeix, per exemple, en un edicte de data 24 de setembre del 1707 dictat contra els autors d'uns pasquins «sediciosos»⁵⁶.

(...) haventse la matinada del dia deu del corrent mes de setembre trobat fixats en los cantons de las plassas y carrers publichs de la present ciutat differentes papers de un mateix thenor (...) de las quals sediciosas ideas sols poden resultar los danysos effectes que ab tanta copdicia apeteix a França (...) se diu, notifica y mana a totas y qualsevols personas (...) ajen de denunciar a la Regia Cort los agressors (...) offerint al denunciador que donara bastant prova dels dits delinqüents o altre de ells cent doblas de or, encara que sie altre dels dits delinqüents, mentres que no sia lo que haura compost los dits papers, a mes de la impunitat de dit delicte.= Jo el Rey. Vuy als 24 de setembre 1707.

Al caràcter ja de per si fràgil dels plecs, cal afegir-hi el fet que «després del triomf borbònic aquesta literatura fou perseguida implacablement i en bona part destruïda»⁵⁷. Es pot exemplificar amb l'ordre de Francisco Pío de Savoia, marquès de Castel-Rodrigo, signada a Barcelona el 12 de març de 1716, en la qual, a més d'altres prohibicions —com la dels *Anales de Cataluña* de Feliu de la Penya per contenir «materia muy maliciosa, sediciosa y perjudicial al estado»—, s'hi deia:

Finalmente, como la ciega malicia en las turbaciones que empezaron en el año 1705 dio a la imprenta un sinnúmero de papeles sediciosos, libelos infamatorios, canciones, alegatos jurídicos, poesías, narraciones históricas, baxo varios renombres, indignos de tolerarse. Por tanto, baxo las mismas penas de reos de lesa magestad (...) ordenamos y mandamos que a persona alguna le sea lícito retener y mantener dichos papeles, libros, quadernos, concernientes al Estado, y que por algún modo sean contrarios al legítimo vassallage (...), antes bien, dentro el dicho término de los veinte días, los devan aver efectivamente entregado al dicho Secretario de la Real Junta.

Una altra ordre, datada també a Barcelona el 13 de desembre del 1717, hi insistia «aviendo la experiencia hecho conocer que no se ha dado entero cumplimiento (...)», com s'hi insistiria novament més endavant com ho confirma un edicte de 9 de maig del 1718.

I ja per acabar, per deixar enrere el regust amarg de la guerra, ens aturarem en la primera representació operística d'un català, Domènec Terradellas, amb l'obra *Sesostri, re d'Egitto*, que tingué lloc al Teatre de la Santa Creu l'any 1754, període definitiu de l'arrelament de l'òpera a Barcelona, i que degué tenir un cert relleu com ho fa pensar el fet que l'esmentés un plec solt literari i costumista de mitjan segle, un romanç heptasil·lab de rima assonant en els versos parells en -o, que no distingeix ó/ò. El romanç duu per títol *Curiosa relació de una disputa de las òperas entre un sastre y un sabater*. El publicà a Barcelona Pere Escuder, estamper al carrer Condal; no és datat.

56. El reproduïx Pere Voltes Bou a *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*. Barcelona: CSIC, Instituto Municipal de Historia, 1963-1970, 3 vols. (Instituto Municipal de Historia. Documentos y Estudios, XI, 1-2; XX, 3), III, p. 110-111.

57. RIQUER; COMAS; MOLAS. *Op. cit.*, V, p. 48.

190/186

✠

CURIOSA RELACIÓ DE UNA DISPUTA DE LAS OPERAS,
entre un Sastre, y un Sabatèr,

UN Diumenge de est ivern;
allà entre la una ; y las dos
de la tarde , en lo temps que
lo ull del Celguíña mes fort;
mal dinada la mia musa
isque à fora à pendrel Sol,
per expellir caminant
lo vent de son inflat bot;
que las viandas dels poetas
com los seus poemas son,
que tenen molt de *accidents*,
pero de *substancia* poch.
Panxa buyda , y caritrista
seguia lo camí nou,
mascant ungles , papant ayre;
fent mes flatos , y mes rots,
que una dona ab mal de mare;
que un espiritat visions;
mes gestos que un Italià,
bufant mes que un Español,
y tirant en fi mes lineas,
y discursos que un deutor
que no tè de qué pagar,

y van per la execució,
ò , fent lo Poeta per dirho
ab una paraula tot.
Quant cerca dels Ravellins
mes anllà del Portal nou;
alsant , y abaixant lo cap
à tall de cap de cantòr,
advertí al alzar los ulls
un xambri mol ben compost;
y al abaixarlos vege
uns molt repuntats talons:
Deturantse pues curiosa
à mirar , reparà dos
Señors de dia de festa;
de aquells , que el Diumenge sol
dormen lo mati ; y la tarde
pasejan fins à sol post,
recompensant tot lo temps
de banqueta , y belladò.
Pues vent en lo un , un xambri
un poch mes curt de genoll,
ab los plechs molt enderràs,
ab presilla los botons,

molt

Fig. 8. *Curiosa relació de una disputa de las òperas entre un sastre y un sabater*. Barcelona, per Pere Escuder, estamper al carrer Condal, [s.a.].

Un diumenge d'hivern —s'hi diu—, una musa mal dinada sorprèn un sastre i un sabater, que, al llarg d'una conversa, comenten, en to airat, alguns aspectes de l'òpera tant socials —qui en pot gaudir atès el preu⁵⁸— com culturals —i aquí es contraposa l'òpera amb d'altres espectacles, la comèdia, l'entremès, el sainet, per exemple—. En arribar al Portal de l'Àngel, la discussió entre ells és tan encesa que els detenen.

Entre les comèdies s'esmenten el *Dòmine Lucas* i *El Diabolo Predicador*; la primera d'elles de José Cañizares, i la segona de Belmonte. Entre les òperes, les vistes,

y he vistas de las millors:
el *Bonofesu*, el *Setsostres*,
el *Tiburlan*, la *Didó*,
y altres, però totas ellas
valan com tu, que és mol (*sic*) poc.

Els títols, voluntàriament, han estat distorsionats. Corresponen a *Il Vologeso*⁵⁹, *Sesostri, re d'Égitto*⁶⁰, *Il gran Tamerlano*⁶¹ i *Didone abbandonata*⁶². La data d'estrena d'aquestes obres ajuden a datar la impressió, que ha de ser del 1754 o posterior. Se n'han localitzat dues edicions força similars. La il·lustració que les encapçala pertany a la sèrie de gravats de les *Faules* d'Isop⁶³. No és d'estranyar que s'utilitzés aquesta xilografia: les *Faules*, text i il·lustracions, eren

58. Pel que fa als preus de l'òpera en aquest moment —i, més concretament, en la temporada 1752-1753—, vegeu ALIER, Roger (1990). *L'òpera a Barcelona. Orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle XVIII*. Tesi doctoral. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana de Musicologia, p. 115-119.
59. *Il Vologeso*, de Giovanni Battista Lampugnani, fou estrenada a Barcelona el 1753 (ALIER, *ibidem*, p. 600, 618). Aquesta òpera seriosa fou dedicada a la reina Bàrbara, amb motiu del seu aniversari, el 4 de desembre (*ibidem*, p. 139).
60. *Sesostri, re d'Égitto*, del català Domènec Terradellas, fou estrenada a Barcelona el 1754, probablement el mes d'agost (*ibidem*, p. 600, 618). La seva representació suposa «una fita important dins la història del Teatre de la Santa Creu, perquè és la presentació de la primera òpera escrita per un català a Barcelona». «La representació devia tenir una solemnitat notable, puix que la dedicatòria del llibret va adreçada a la marquesa de la Mina, muller del capità general» (*ibidem*, p. 144). S'hi afegeix que fou l'única producció de Terradellas.
61. *Il gran Tamerlano* fou un «pasticcio» estrenat la temporada del 1752-1753, el 18 de desembre del 1752, onomàstica de la reina Bàrbara de Bragança (*ibidem*, p. 600). Fou la darrera òpera seriosa de la temporada, amb música «di diversi autori». Devia tractar-se d'una òpera de gran espectacle com es dedueix «pel detall de les “mutaciones de scenas” o decoracions que indica el llibret» (*ibidem*, p. 124-125).
62. *Didone abbandonata* de Giuseppe Scolari fou estrenada a Barcelona el 1752. Fou representada en la temporada 1752-1753 i en altres temporades següents (*ibidem*, 600, 618). Basada en un text de Metastasio, aquesta òpera seriosa «fou estrenada el 30 de maig del 1752, amb motiu de l'onomàstica del rei, i les representacions tingueren una importància especial, perquè a part de les decoracions complexes pintades per Francesc Tramulles, una de les partides de despeses dels Comptes 1752-1753 es refereix a uns “gastos de fuego artificial” i especifica que corresponen als “que hizo en cada uno de los 12 días que se hizo la ópera (sic), á diez libras cada uno” (...) les dotze representacions suposen un èxit de públic (...)» (*ibidem*, p. 123-124).
63. La fusta emprada és la de la faula núm. 7, del llibre vuitè de l'edició castellana de les *Faules-Fabulas de Isopo... y de otros famosos autores. Corregidas de nuevo...* Barcelona: En la Impren-

prou coneguts de la gent, només cal veure quantes edicions de Barcelona se n'han conservat.

En certa manera, es clou un cicle, iniciat amb *Il più bel nome*, obra de Caldara importada a Barcelona per l'arxiduc, i finalitzat amb la representació operística al Teatre de la Santa Creu de la mateixa ciutat de *Sesostri, re d'Egitto*, la primera òpera d'un català, Domènec Terradellas⁶⁴.

---

ta de Pedro Escuder, sense data (però amb una certificació de Manuel Licardo de Ribera del 1751). Es correspon amb la faula «Del filósofo y del givoso»: per no voler pagar un diner, preu exigít per defecte físic, a un filòsof que tenia el privilegi de cobrar-lo, una persona afectada de mals plurals n'ha de pagar cinc.

64. La Biblioteca de Catalunya té una bona col·lecció d'impresos d'aquesta tipologia, tant pel que fa a impresos publicats en plec solts com pel que fa a literatura de canya i cordill, en general, integrats en la seva gairebé pràctica totalitat en la Col·lecció de Fullets Historicopolítics Bonsoms, o en col·leccions específiques de la Unitat Gràfica a partir del segle XIX. Pel que fa a documentació sobre la Guerra de Successió, val a dir que la Biblioteca compta en els seus fons amb manuscrits i impresos provinents de la biblioteca de Pau Ignasi de Dalmases (*Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, III [1916], p. 28-29). Per a una informació més àmplia remetem a «Les col·leccions i fons de la BC» al web de la institució (<http://www.bnc.cat>) i al catàleg en línia (<http://catalog.bnc.cat>).